Írta: Szabó László
2012. március 02. péntek, 07:04 - Módosítás: 2018. április 03. kedd, 19:13

Az én rendszerváltásom 3.
Levelek az önkormányzatról 2.
A jászkun önkormányzat

„Mit tartalmazott az új privilégium levél? Lényegében mindazt, amit királyaink korábban a jászoknak és kunoknak együttesen adományoztak: az önálló bíráskodás jogát, pallosjogot, az önálló közigazgatást, az adó- és vámmentességet, kedvezményeket, illetve a szabad jövevények befogadásának lehetőségét; a kegyúri jogot a katolikus községekben; a nádori képviseletet és igazgatást. Mindezt pedig azzal a kikötéssel, hogy „…a jászkun kerületek összes lakói és lakosai, amennyiben a kerületekben előrebocsátott kisváltságai és kedvez ményei egyenlő feltételekhez kötöttek legyenek, egyenlő mentességet és kiváltságot élvezzenek…”
(Mária Terézia 1745 évben kelt redempciós rendeletből.)

A jászok és kunok kerületei egészen 1745-ig különállóak voltak, külön-bár lényeg szerint azonos-privilégiumok biztosították önkormányzatukat. A Jászkun kerületet régi privilégiumok alapján Mária Terézia hozza létre 1745-ben. Egyetemesen önálló privilégiumot kapnak IV. Bélától, illetve Károly Róberttől, s ország voltak az országban (Cumánia, királyuk a mindenkori királyuk, a Rex Cumaniae nevet viselte). Legfőbb földesuruk, hűbéruruk (a feudális rend szerint) a király volt, de ő maga személyesen ritkán intézte ügyeiket, ezeket a nádorra bízta. A legfőbb kun és jász kapitány így nádorispán lett, s képviselte a földesúr (a király) érdekeit. A földesúr-jobbágy (király-jobbágy) viszony tehát itt is fennállt, hisz a hűbéri rendszer ily viszonyt, efféle gondolkodást fogadott csak el.

Ezen belül azonban önálló vezetőik, bíráik voltak, akik a hagyományos kun és jász rend szerint intézkedtek, s ebbe a király sem szólhatott bele. A nádor (király) csak olyan esetben av atkozhatott az ügyekbe, amikor magyar-kun (-jász) ellentét merült fel, s ebben

kellett dönteni. A két nép királyának való szolgáltatásait pontosan megszabták, törlesztésének módját szabályozták, de hogy kik, milyen mértékben járulnak ehhez hozzá a jászok, kunok egyeteméből, azt már a helyi, önálló hatóságokra bízták.

Mindkét nép legfőbb középkori szolgáltatása a katonai szolgálat volt. Katonanépként hívták az országba őket, s az Anjouk idejében, sőt Zsigmond korában is még legfőbb szolgáltatásuk, hogy vérrel adóztak. Már rég megkeresztelkedtek, áttértek a földművelésre, régi nyelvüket is csak néhányan beszélték, amikor még községi (és kerületi is) elöljáróik a katonai rend szerint tagozódtak. Az egri vár összeírásaiban (1548-1567), de a török defterekben is a község élén *ka*

pitányt
vagy
hadnagyot
neveznek meg, aki irányítja a közösséget, bírói tisztet lát el. Őt segítik az úgynevezett
tizedesek
, akik különböző funkciók ellátói (kocsmák, mészárszékek, puszták, stb. ellenőrei). Magyar településeken ugyanakkor feltűnnek a
bírák
(iudex), s mellettük a
comunitas
vagy
magistratus
(választott testület), akik a kerületbeli tizedesek funkcióinak felelnek meg, gyakran nem egyedileg, hanem inkább testületileg. A kapitányok (bírók) vezetik a közösséget, peres ügyekben intézkednek, s közvetítenek a király, a török hatóságok, illetve a vármegye vagy vilajet képviselői között, de belülről szervezik a közösséget, a helyi viszonyok ismeretében megterhelik szolgáltatásokkal a lakosságot, s egyben (és ezzel) védik is őket. A korábbi katonai felépítés jó alap volt, ám idővel közeledett az általános magyarországi fejődéshez, bár

a török időkben még e jász és kun szervezeti rend hatását figyelhetjük meg inkább az úgynevezett parasztvármegyék rendszerében, amely fegyverviselési joggal rendelkező, önvédelemre berendezkedett parasztok önigazgatási (magyar földesuraktól is elismert) rendszere volt.

A XVII. században a Jászság is (például Jászladány, Mihálytelek) inkább bírákat, esküdteket emleget, s közeledik egymáshoz a két rendszer terminológiában is, jelezve Európához való újrakötődésünket a török szorítás engedése után.

A török alatt megjelenik kerületi falvainkban egy új név a közigazgatásban: „diák”, „gyiák”, azaz az írástudó ember a papon kívül. Ő a *jegyző*, a *nótárius* elődje, aki írástudó, sőt jogtudó ember. Eleinte mostoha a sorsa, de a XVIII. század második felétől már helyi nevelésű (jászsági vagy kunsági származású). A jegyző a Bach-korszaktól kezdve egyre inkább a hatalom, az állam képviselője, míg a bíró a közösség belső érdekeit védi. Velük, és a választott
magistrátussal
együtt, alakul ki a helyi önkormányzat valóságos kerete, s épül bele nemcsak az országos, de az európai rendszerbe is, királyi intézkedések és egységesítések nyomán. A bíró, a jegyző, a magistrátus, amelyet a kerületek szabadon választhatnak (itt nincs földesúr, megyei hatóság), az önkormányzat olyan testülete volt, amelyben a közakarat nyilvánul meg, s a közérdeket képviselték.

(Folytatjuk)

Megjelent: Új Néplap, 1990. augusztus 25.